

В.П. Рагойша (Мінск, БДУ)

**«ПРАКТЫКА І ТЭОРЫЯ ЛІТАРАТУРНАГА
МАСТАЦТВА» ЯНКІ КУПАЛЫ**

Для мяне ў свой час адкрыццём стала сустрэча ў спецфондзе колішняй Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. Леніна (цяпер — Нацыянальная бібліятэка Беларусі) з другім выпускам серыйнага выдання «Беларуская навуковая тэрміналогія» — кніжкай «Практыка і тэорыя літара-

турнага мастацтва» [1]. Выданне для літаратуразнаўца, найперш для аўтара тлумачальных літаратуразнаўчых слоўнікаў, ужо само па сабе цікавае. Асабліва ж яно зацікавіла мяне, калі ўбачыў, што ўкладальнікам кніжкі з'яўляецца Янка Купала. Здзівіла толькі, што публікацыя, падрыхтаваная паэтам яшчэ ў перыяд працы ў Навукова-тэрміналагічнай камісіі і выданае коштам Інстытута беларускай культуры ў 1923 г., засталася па-за ўвагай купалазнаўцаў. Кніжка не ўпаміналася ў крытыка-біяграфічных нарысах творчасці Янкі Купалы, не была апісана ні ў адной з самых поўных бібліяграфій Купалавай творчасці. Зрэшты, і пазней, ужо ў постсавецкі час, яна не трапіла ў вядомы біябібліяграфічны даведнік «Беларускія пісьменнікі» [2]. Нават у энцыклапедыі «Беларуская мова», дзе праца самой Навукова-тэрміналагічнай камісіі атрымала ўвогуле аб'ектыўную, прычым вельмі высокую, ацэнку, у артыкуле аб мове і моватворчай дзейнасці Янкі Купалы нічога не гаворыцца пра яго лексікаграфічны даробак [3]. І толькі ў Поўным зборы твораў паэта ў 9-ці тамах «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» нарэшце знайшла належнае месца з маім удзелам як укладальніка і каментатара яна была перадрукавана пад назвай «Расейска-беларускі слоўнік» [4, с. 369–432, 640–644].

Першае пытанне, якое ўзнікае: чаму на пачатку 1920-х гг. паэт значны час адводзіў не чыста літаратурнай, а навуковай працы? Зразумела, трэба было недзе працаваць, зарабляць на хлеб, за тагачасныя ганарары (як, зрэшты, і за пазнейшыя) пражыць было немагчыма. Аднак тут жа напрашваецца і другое пытанне: чаму менавіта лексікаграфічны занятак, а не які-небудзь іншы, абраў Янка Купала? А вось адказ на гэтае пытанне, як мне здаецца, знаходзіцца ў самой сутнасці творчай натуре песняра — яго выразнай грамадзянскасці, выключным патрыятызме, самаадданым служэнні Бацькаўшчыне. Ва ўмовах, што склаліся ў першыя гады савецкай улады ў Беларусі (жорсткія цэнзурныя абмежаванні, немагчымасць адкрыта, у публіцыстычным слове, выказаць думкі, якія хоць у нечым разыходзіліся з афіцыйнымі ўстаноўкамі, недавер да тых, хто перажываў польскую акупацыю, і г.д.), лексікаграфія для Янкі Купалы стала, бадай, ці не найлепшым спосабам служэння Бацькаўшчыне. Не забудзем, што ў той час менавіта лексікаграфічная дзейнасць выйшла на пераходны план сярод гуманітарных заняткаў на велізарнай частцы ўсяго еўрапейскага кантынента. Народы, якія нарэшце вызваліліся з-пад улады Расійскай і Аўстра-Венгерскай імперый, сталі паскорана ўзводзіць сваю дзяржаўнасць, фундаментам якой, як вядома, з'яўляецца нацыянальная адукацыя, навука, культура. Родная ж мова — самы надзейны цэмент, што змацоўвае гэты фундамент. І вось лепшыя літаратурныя і культурныя сілы ва Украіне і ў Польшчы, у Чэхаславакіі і Літве, у Латвіі і Эстоніі, у іншых, тады ўжо самастойных, дзяржавах актыўна ўключыліся ў працэс навукова-тэрміналагічнай словатворчасці, запаўняючы прагалы ў нацыянальным лексіконе. З канца жніўня 1920 г., пасля заканчэння савецка-польскай вайны, надышла пара для канкрэтнай дзяржаватворчай, нацыятворчай працы і ў нас. Бо дзяржаве, каб існаваць, а нацыі — каб жыць паўнакроўным ду-

хоўным жыццём, патрэбна была свая сістэма тэрмінаў для абслугоўвання ўсіх сфер народнай гаспадаркі, адукацыі, навукі і культуры. Не толькі спецыялісты-мовазнаўцы высокага класа, такія як Сцяпан Некрашэвіч, Язэп Лёсік, Мікалай Байкоў і інш., але і выдатныя літаратары — Янка Купала, Якуб Колас, Максім Гарэцкі, Вацлаў Ластоўскі, Змітрок Бядуля — заняліся словапісам, сталі ствараць рознага тыпу слоўнікі: тэрміналагічныя, тлумачальныя, перакладныя...

Літаратуразнаўчая (і ўвогуле мастацтвазнаўчая) беларуская тэрміналогія, нягледзячы на тое, што стала ўзнікаць яшчэ некалькі стагоддзяў назад у «Граматыках» Лаўрэнція Зізанія (1596) і Мялеція Смарыцкага (1618), «Лексіконе славенароскім» Памвы Бярынды (1627), у выніку вымушанай перапыненасці беларускага моватворчага працэсу (пад уздзеяннем паланізацыі, затым русіфікацыі) не ўстоялася і да пачатку 20-х гг. XX ст. канчаткова не адкрышталізавалася. Тэя некалькі дзесяткаў тэрмінаў, што ўжываліся ў публікацыях «Нашай Нівы» ды іншых нешматлікіх выданняў пачатку стагоддзя, як кажуць, пагоды не рабілі. Трэба было асвоіць, абеларусіць некалькі соцень найменняў, бальшыня з якіх у беларускамоўным друку ўвогуле ніколі не выкарыстоўвалася.

Янка Купала з літаратуразнаўчай тэрміналогіяй быў увогуле знаёмы — дзякуючы тэарэтыка-літаратурнай самаадукацыі, працы ў «Нашай Ніве», вучобе на чатырохгадовых агульнаадукацыйных курсах Чарняева ў Пецярбурзе (1909–1913), а затым — ва ўніверсітэце Шаняўскага ў Маскве (1915). Праўда, гэта была найперш рускамоўная тэрміналогія. Але крыху абеларусіць яе не было вялікай цяжкасцю. Пра гэта, у прыватнасці, добра сведчыць ужо адзін з яго ранніх вершаў «Паэзія» (1906), у якім выкарыстаны дзясяткі такіх тэрмінаў (*паэзія, песня, ода, серэнада, камедыя, драма, сатыры, балада, сялянка, казка*).

Якімі ж прынцыпамі пры стварэнні нарматыўнай беларускай літаратуразнаўчай тэрміналогіі карыстаўся Янка Купала? Пра гэта, а таксама пра многае іншае найлепей адказаў ён сам — ва ўступе да свайго тэрміналагічнага слоўніка. Прывядзем гэты ўступ цалкам:

Апрацаванне тэрміналогіі «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» пачалося гуманітарнай секцыяй Беларускае Навукова-тэрміналагічнае камісіі ў 1921 г. і закончылася ў 1922 г. — Тэрміналагічнай камісіяй гуманітарнай секцыі Інстытута беларускае культуры.

*Спачатку мелася на мэце апрацаванне сцісла стылістычнай тэрміналогіі, г.зн. тэорыі прозы і паэзіі. Але калі прыйшлося падбіраць тэрміны, то адразу выявілася немагчымасць прытрымлівацца гэтае сцісласці: тэорыя прозы і паэзіі так шырока абхоплівае ўсе галіны літаратурнага мастацтва, што выдзеліць сцісла стылістычныя тэрміны ў замкнёнай пэўных рамках было б непажаданым абмежаваннем усяе працы ў дадзенай галіне. Апрача таго, калі б і выдзеліць дзе-якія сцісла стылістычныя тэрміны, то яны амаль што ўсе пераняты ўсімі народамі з грэцкае або лацінскае мовы, як, напр., **проза, паэзія, драма, лірыка**, якія не падаюцца перакладу, і гэтакім чынам прыйшлося б даць не беларускія тэрміны, а чужаземныя ў беларускім правапісе. Дзеля гэтых вось прычын было вырашана надаць тэрміналогіі болей жыццёвага характару і абхапіць хоць частку таго літаратурнага слоўнікавага матэрыялу, з якім на кожным кроку прыходзіцца спатыкацца кожнаму пісьменніку ў свайой літара-*

турнай працы. Гэтым Тэрміналагічная камісія манілася дасягнуць хоць і не поўнасьцю дзвюх мэт: 1) даць самыя патрэбныя для тэорыі прозы й паэзіі і 2) даць беларускі тэрміналагічны матэрыял для літаратурнае практыкі, каб гэтым хоць крыху дапамагчы нашаму пісьменству, асабліва часапісному, пазбавіцца ад лішняй, у большай частцы непатрэбнай і незразумелай, чужаземшчыны.

Разглядаючы чужаземныя тэрміны, Камісія старалася на магчымасці даваць заместа іх толькі беларускія, а калі й пакідаліся чужаземныя, то ўжо такія, што: або агульнапрынятыя, як, напр.: **літаратура, санет, ода**, або пашыраныя і ў народзе, як, напр.: **камедыя, талент, артысты**. Побач з беларускім ставіўся чужаземны тэрмін толькі тады, калі ён — таксама добра вядомае слова ў народзе. Агулам жа Камісія лічыла лішнім даваць чужаземныя тэрміны побач з беларускімі, зважаючы на тое, што калі хто захоча карыстацца з чужаземшчыны, то яе знойдзе і паміма беларускай тэрміналогіі.

Уся змешчаная ў гэтай кнізе тэрміналогія «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» канчаткова разгледжана й прынята Тэрміналагічнай камісіяй гуманітарнай секцыі Інстытута беларускае культуры ў складзе сяброў Камісіі: **М. Байкова, М. Гуткоўскага, Я. Лёсіка, І. Луцэвіча, К. Міцкевіча, С. Некрашэвіча, С. Плаўніка і У. Чаржынскага**.

Слоўнікавы матэрыял для тэрміналогіі ў ліку 2500 слоў сабраў наводле альфабэту, упарадкаваў, ператлумачыў на-беларуску і прынятую тэрміналогію зрэдагаваў

**старшыня гуманітарнай секцыі Інстытута беларускае культуры
Ів. Луцэвіч.**

Менск, студзень 1923 г. [4, с. 371–372].

У прадмове — некаторая недакладнасць. У тэрміналагічны слоўнік «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва», які складаецца з руска-беларускай часткі («Расейска-беларускі слоўнік») і «Слоўніка беларускіх тэрмінаў», уключана не 2500, а 1706 тэрмінаў. Магчыма, асобныя словы-тэрміны былі апушчаны пры падрыхтоўцы слоўніка да выдання, без ведама Янкі Купалы, пасля таго ўжо, як ён напісаў сваю прадмову да выдання. Аднак і тое, што засталася, здзіўляе сваёй колькасцю. Для параўнання: сучасныя тлумачальныя літаратуразнаўчы слоўнікі звычайна змяшчаюць нейкіх паўтысячы найменняў. Праўда, у «Практыку і тэорыю літаратурнага мастацтва», як і агаворваўся яго аўтар («*выдзеліць сцісла стылістычныя тэрміны й замкнуцца ў пэўных рамках было б непажаданым абмежаваннем усяе працы ў дадзенай галіне*»), увайшоў цэлы шэраг слоў, якія да літаратуразнаўчай тэрміналогіі маюць толькі ўскосныя адносіны. Гэта такія словы, як *абагульненне, абвестка, абмылка, аднастайны, асабісты, асаблівы, асабовы, асвета, вусны, выклік, выразны, гаворка, грамата, гутарка, дадатак, довад, думаць, жаласлівы, заданне, захапленне, здарэнне, імкненне, істотны, краіна, лёс, літаральны, маляўнічы, павучальны, прыгожасць, разумовы, сціслы, увага, узнёслы і г.д.* У рускай частцы слоўніка (з наступным іх перакладам на беларускую мову) пэўнае месца занялі (не маглі ў той час не заняць!) і неабавязковыя словы з палітычнага лексікону: *класс, классовый, коммуна, коммунизм, коммунистический, пролетариат, пролетарий, пролетарский, революция, революционный, советский...* Несумненна, усе гэтыя словы ўжываліся і ўжываюцца і ў літаратурных тэкстах, але да тэрміналогіі літаратуры і літара-

туразнаўства не маюць прамога дачынення. Наяўнасць іх у купалаўскім слоўніку абумоўлівалася агульнай тэрміналагічнай нераспрацаванасцю тагачаснай беларускай літаратурнай мовы, неабходнасцю даць беларускія адпаведнікі да многіх рускіх слоў-найменняў.

Дарэчы, такое назіралася не толькі ў выданні «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва», а, бадай, ва ўсіх 24-х выпусках «Беларускай навуковай тэрміналогіі», што выйшлі ў 1922–1930 гг. і ахоплівалі самыя разнастайныя галіны ведаў: матэматыку, геаграфію, логіку і псіхалогію, геалогію, музыку, анатомію, грамадазнаўства, хімію, сельскую гаспадарку і інш. Своеасаблівай усеахопнасці лексічнага матэрыялу не пазбег, у прыватнасці, сам старшыня Галоўнай тэрміналагічнай камісіі Інбелкульта вядомы мовазнавец Язэп Лёсік, які распрацоўваў лінгвістычную тэрміналогію. Так, у ягонай «Граматычнай тэрміналогіі» [5], як і пазней ва ўкладзеным ім «Слоўніку граматычна-лінгвістычнае тэрміналогіі (Праект)» [6], сустракаюцца словы, што да лінгвістыкі маюць толькі адноснае дачыненне: *абрыс, відавочны, памылка, прыпушчэнне, старонка, увага, хібнасць, часоўны* і г.д.

Як ужо гаварылася, на пачатку 1920-х гг. Янка Купала заняўся лексікаграфіяй найперш з патрыятычных пабуджэнняў. Патрыятычны пафас у значнай ступені абумоўліваў характар працы ўсёй Навукова-тэрміналагічнай камісіі Інбелкульта, якая, як пісаў у 1922 г. часопіс «Адраджэнне», «па прыкладу чэхаў, трымалася таго погляду, што лепш утвараць згодна з законамі беларускай мовы неалагізмы, чымся браць чужыя, зусім незразумелыя словы» [7]. Такая ўстаноўка яскрава выявілася і ў «Практыцы і тэорыі літаратурнага мастацтва». Так, многія тэрміны, што, па словах Янкі Купалы, былі «*пераняты ўсімі народамі з грэцкае або лацінскае мовы*», аўтар слоўніка імкнуўся замяніць зразумелымі беларускімі адпаведнікамі. Вось асобныя вельмі паказальныя прыклады: *авто-тип — адбітка, амфиболия — двузначнасць, анаграмма — надпіс, анахронизм — нясучаснасць, аноним — бязыменнік, ассонанс — сугалоссе, афиша — абвестка, библиограф — кнігавед, библиотека — кніжня, биограф — жыццяпісец, варваризм — чужаслоў, вульгаризм — прастаслоўе, гекзамер — шасцістоп, шасцімер, градация — ступенаванне, диссонанс — рознагучнасць, двустиишие — двуверш, дубликат — падвойнік, дует — двуспеў, журнал — часопіс, каламбур — жартаслоўе, изотонический — аднагучны, лексикография — словапіс, лексикология — словазнаўства, метонимия — перайменне, моносиллабический — аднаскладовы, оговорка — абмоўка, ономапоня — гукаперайманне, оратор — красамоўца, плеоназм — мнагаслоўе, подлинник — аўтэнтык, стихосложение — вершаванне, трилогия — троечасце і інш. Праўда, як бачым, не заўсёды такая замена замежных тэрмінаў на чыста беларускія (паводле прыкладу тагачасных чэшскіх лексікографаў) было апраўданай, але сама тэндэнцыя відавочная.*

Пераклад іншамоўных тэрмінаў патрабуе ад перакладчыка не толькі добрага ведання ім роднай мовы, здольнасцей яго як словатворца, але і

глы-бокага разумення сутнасці паняццяў, што выражаюцца гэтымі тэрмінамі. У дадзеным выпадку Янка Купала выступіў у ролі не толькі словапісца, стваральніка наватвораў, але і — літаратуразнаўца, дакладней — тэрэтыка літаратуры. Аналіз купалаўскай «Практыкі і тэорыі літаратурнага мастацтва» паказвае, што паэт у асноўным дакладна ўзнавіў сутнасць літаратуразнаўчых тэрмінаў, знайшоў належныя беларускамоўныя адпаведнікі да многіх замежных найменняў. Несумненна, у гэтым яму дапамаглі не толькі тэрэтыка-літаратурныя веды, але і журналісцкая праца ў газеце «Наша Ніва». У свой час на газетных палосах знайшлі апрабацыю некаторыя тэрміны з галіны тэорыі і практыкі літаратурнага мастацтва (*агляд, адозва, апавяданне, аўтар, байка, верш, літаратура* і інш. — гл. 8). Гэты «задзел» Янка Купала выкарыстаў спаўна.

Праўда, сам «задзел» быў не вельмі вялікі, надта разнашэрсны, не ўпарадкаваны, не сістэматызаваны. Для яго, як паказаў мовазнаўца В. Красней [9], былі характэрныя полінайменнасць, калі для выражэння аднаго паняцця ўжывалася некалькі лексем (*пісьменнік — пісар — пісцель — артыста — пісар; з’ява — праява — сцэна; апавяданне — расказ*), варыянтнасць на фанетычна-марфалагічным і словаўтваральным узроўні (*абраз — образ — вобраз; твор — вытвар — рэч — штука; пісьменнасць — пісьменства — пісьменніцтва*). Трэба было спыніцца на нечым адным: адным слове або нават на адной форме слова. Пісьменнік з абсалютным моўным слыхам, Янка Купала амаль беспамылкова выбіраў з некалькіх варыянтаў адзін, максімум — два, якія затым з лёгкай паэтавай рукі станавіліся ў нас літаратурнай нормай: *пісьменнік, з’ява, апавяданне, вобраз, твор, пісьменства, верш, кірунак, мілагучнасць, мастацкасць, паданне, пераклад, рукапіс* і г.д. Побач з гэтым патрэбна было займацца неалагізацыяй, вынаходзіць наватворы. Асобныя ягоныя тэрміны, што з пэўных гістарычных прычын не ўвайшлі ў актыўны літаратурны абыходак, проста так і просяцца ў сучасныя беларускія слоўнікі літаратуразнаўчых тэрмінаў: — *сугалоссе (ассонанс), адбітка (автотип), чужаслоў (варварызм), інішасказ (аллегорія), мнагаслоўе (плеоназм), аднагалоссе (зіянне), аднаверш (моностих), назваслоўе (терминологія), недасказ (умолчание), вершаванне (стихосложение), досціп (остроумие), допіс (корреспонденция), жыццяпіс (биографія), кніганіс (библиографія)* і інш. Зрэшты, некаторыя з гэтых і іншых купалаўскіх наватвораў ужываюцца ўжо ў сучаснай беларускай мове ў выглядзе тэрміналагічных сінонімаў, своеасаблівых слоў-дублетаў. І мала хто ведае, што заслуга ў гэтым — Янкі Купалы.

Сёння, з вышыні сучаснай лексікаграфіі, відаць не толькі дасягненні, але і асобныя ўпушчэнні, пралікі, агрэхі ўкладальніка «Практыкі і тэорыі літаратурнага мастацтва». У прыватнасці, часам у беларускім тэрміне не захоўваецца цалкам аб’ём і сутнасць зыходнага наймення. Так, *анафора* — гэта не любое *паўтарэнне*, *арыя* — не любы *снеў*, *жанр* — не *род*, *куплет* — не *прыпеўка*, *тема* — не *заданне*, *роман* — не *повесць*, *сентиментализм* — не толькі *чуллінасць* і г. д. Тэрміны, як вядома, не любяць

шматзначнасці. Аднак жа ў слоўніку ажно ў пяці значэннях ужываецца тэрмін *нарыс* (*очерк, начертание, схема, эскиз, этюд*), у чатырох — *апаবাদанне* (*повествование, рассказ, новелла, сказание*), *склад* (*силлаба, склад речи, слог, стиль*), *вобразны* (*образный, изобразительный, картинный, фигуральный*), *выслоўе* (*афоризм, изречение, предложение, фраза*). Што да двух- і трохсэнсавых тэрмінаў, то іх у слоўніку значна больш: *адухаўленне* (*одухотворение, одушевление*), *аўтар* (*автор, сочинитель*), *байка* (*аполлог, басня*), *вершаванне* (*версификация, стихосложение, стихотворство*), *загалавак* (*заглавие, заголовок, титул*), *надпіс* (*анаграмма, анаграф, эпиграф*), *параўнанне* (*сопоставление, сравнение*), *стапа* (*метр, стопа*) і інш. Асобныя літаратуразнаўчыя тэрміны ўспрымаюцца сёння як штучна сканструяваныя: *пераносня* (*метафора*), *мігадзея* (*пантомима*), *брахняпіс* (*пасквиль*), *спрэчкапіс* (*полемика*), *творакрадства* (*плагиат*), *пастырка* (*пастораль*), *злосмех* (*сарказм*), *кругаход* (*период*), *старасветчына* (*архаизм*), *пасмерце* (*некролог*), *высмешка* (*ирония*), *выхвала* (*панегирик*) і інш.

І ўсё ж, нягледзячы на сказанае, купалаўская «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» заслугоўвае самай пільнай увагі як лексікографічна-мовазнаўцаў, так і літаратуразнаўцаў. Слоўнік, які ў свой час быў зацверджаны ў выглядзе тэрміналагічнага стандарта, аказаў значнае ўздзеянне на развіццё літаратуразнаўчай тэрміналогіі 1920-х гг. У прыватнасці, купалаўскі словапіс быў ўлічаны Максімам Гарэцкім у тлумачальным слоўніку літаратуразнаўчых тэрмінаў, што ў якасці дадатку ўвайшоў у 3-е (1924), а затым і ў 4-е (1926) выданне яго славутай «Гісторыі беларускае літаратуры». У «Назваслоўі» (так М. Гарэцкі назваў у 3-ім выданні «Гісторыі...») свой тлумачальны літаратуразнаўчы слоўнік, дарэчы, першы такі слоўнік у беларускім літаратуразнаўстве) былі растлумачаны ў алфавітным парадку 344 тэрміны. У «Слоўнічку літаратурных паняццяў» (дадатак да 4-га выдання «Гісторыі...») такіх тэрмінаў было менш — 154. Аднак і ў першым, і ў другім выпадках заўважаецца яўная арыентацыя на купалаўскую тэрміналогію. Нават тады, калі ў саміх гісторыкалітаратурных раздзелах «Гісторыі...» выкарыстоўваліся прамыя запазычаныя грэцкіх і лацінскіх тэрмінаў. Так, у тлумачальным літаратуразнаўчым слоўніку як асноўны, загатоўны, Гарэцкі бярэ тэрмін традыцыйнай паэтыкі, але тут жа, як ягоны сінонім, ставіць беларускі адпаведнік — купалаўскі наватвор з «Практыкі і тэорыі літаратурнага мастацтва». Напрыклад: *Алегорыя*. — *Іншасказ...* (Далей ідзе тлумачэнне паняцця); *Версіфікацыя*. — *Вершаванне...*; *Градацыя*. — *Ступенаванне...*; *Плеаназм*. — *Мнагаслоўе...*; *Сінонім*. — *Бліззначнік...* і г.д. [гл. пра гэта: 10].

На вялікі жаль, уздзеянне купалаўскай лексікаграфічнай працы на беларускую літаратуразнаўчую тэрміналогію пазнейшага часу не стала, як хацелася б, з'явай значнай і неабарачальнай. Тут якраз можна і адказаць на пытанне, пастаўленае намі ў пачатку артыкула: чаму ледзь не да канца XX ст. не толькі масавы чытач Купалавай творчай спадчыны, але і прафесійныя літаратуразнаўцы не ведалі пра існаванне «Практыкі і тэорыі

літаратурнага мастацтва»? Успомнім словы з ліста Янкі Купалы да старшыні СНК БССР А. Чарвякова перад спробай самагубства паэта 20 лістапада 1930 года: «Лепей смерць фізічная, чымся незаслужаная смерць палітычная» [11, с. 113]. У выніку барацьбы бальшавікоў з «нацдэмамі», «выкрыцця» ў 1930 г. міфічнага «Саюза вызвалення Беларусі» былі арыштаваны, асуджаны да розных тэрмінаў пакарання (а многія пазней і расстраляны) 108 чалавек, у тым ліку і згаданыя Янкам Купалам у прадмове да свайго тэрміналагічнага слоўніка члены Навукова-тэрміналагічнай камісіі: М. Байкоў, М. Гуткоўскі, Я. Лёсік, С. Некрашэвіч, У. Чаржынскі. Пасля зняволення знішчаліся не толькі іх асабістыя публікацыі, але нават тыя, дзе ўпаміналіся іх прозвішчы. Такім чынам, наступала для вязняў «смерць палітычная». Згодна з гэтай чалавеканенавісніцкай логікай «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» Янкі Купалы не толькі была знішчана, але і выкраслена з бібліяграфічных даведнікаў. Сам жа паэт-лексикограф працу гэту нідзе не ўспамінаў, тэрмінамі яе, за невялікім выключэннем, не карыстаўся [гл.: 12].

Купалаўскія намаганні па стварэнні ўласнабеларускага літаратурнаўчага словапісу маюць не толькі чыста гістарычнае значэнне. Тэрміналагічны слоўнік «Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва» і сёння можа аказаць сваю паслугу навуцы пра літаратуру, мовазнаўству і нашаму грамадству ў цэлым.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская навуковая тэрміналогія. — Менск., 1923. — Вып. 2: Практыка і тэорыя літаратурнага мастацтва.
2. Грышкевіч, В.М. Янка Купала // Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік: у 6 т. — Мінск: БелЭн., 1994. — Т. 3. — С. 489–568.
3. Каўрус, А.А. Янка Купала // Беларуская мова: энцыклапедыя. — Мінск, 1994. — С. 280–284.
4. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Янка Купала. — Мінск: Маст. літ., 2003. — Т. 9. — Кн. 1: Пераклады; Эпістальярная спадчына; Дарчыя надпісы; «Расейска-беларускі слоўнік»; Калектыўнае; Службовыя і асабістыя дакументы; Дадатак.
5. Граматычная тэрміналогія // Вестн. Народнага Комиссариата просвещения ССРБ. — 1921. — № 2.
6. Беларуская навуковая тэрміналогія. — Менск, 1927. — Вып. 15: Слоўнік граматычна-лінгвістычнае тэрміналогіі (Праект).
7. Адраджэнне. Сшытак 1. — Менск, 1922. — С. 281.
8. Слоўнік мовы «Нашай Нівы» (1906–1915): у 5 т. / пад рэд. В.П. Лемцюговай.— Мінск, 2003. — Т.1: А–Д. — Мінск, 2007. — Т. 2: Д–Н.
9. Красней, В.П. Літаратурнаўчыя тэрміны на старонках «Нашай Нівы» // Янка Купала і «Наша Ніва». — Мінск, 1997. — С. 78–83.
10. Рагойша, В. Каб жыць у эпохах: «Назваслоўе» Максіма Гарэцкага / В. Рагойша // Роднае слова. — 1997. — № 6. — С. 42–49.
11. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Янка Купала. — Мінск, 2002. — Т. 8: Артыкулы; Нататкі; Выступленні; Калектыўныя творы.
12. Слоўнік мовы Янкі Купалы: у 8 т. / пад рэд. У.В. Анічэнкі (1–3 тт.) і В.А. Ляшчынскай (4–6 тт.). — Мінск, 1997–2006. — Т. 1–6.